

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 129 (№ 2)

Київ – 2018

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

**з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015 р., з історичних наук наказом МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р. (перереєстрація)**

Сайтотно про державну реєстрацію (перереєстрацію) дружаного засобу
масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 9 від 25 січня 2018 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 18.02.25 від 25 січня 2018 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar, Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Італія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П.,
д-р філософ. наук, проф., член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М.,
д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Авонін В. Г.,
д-р філософ. наук, ст. н. с. (Україна, Київ)
Кавалюк О. П., д-р філософ. наук, ст. н. с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Житомир)

Відповідальний секретар:

Халащанюк В. Б.,
д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філософ. наук,
проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленко А. І., д-р філософ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Каленик В. Ф., д-р іст. наук, проф.,
член – кор. НАН України (Україна, Київ)
Мирзаханов Р., д-р іст. наук, проф. (Вірменія, Єреван)
Михалаченко М. І., д-р філософ. наук, проф.,
член – кор. НАН України (Україна, Київ)
Панчук М. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Содатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член – кор. НАН України
(Україна, Київ)
Степанюк М. Т., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

З історичних наук:
Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лайко Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Лисак В. Ф., д-р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)

Степан Т. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Сущук О. О., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Черниш І. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шанюк Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

З філософських наук:

Алієва А. С., д-р філософ. наук, проф. (Азербайджан, Баку)
Баталук О. О., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Ворошилова В. Г., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимов Е. М., д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Е. А., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жаліло В. О., д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жушко Т. А., д-р філософ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Кученко С. В., д-р філософ. наук, проф. (Україна, Полтава)
Михалаченко А., д-р філософ. наук, проф. (Польща, Познань)
Овійко О. Ф., д-р техн. наук, проф. (Україна, Київ)
Смирнов Д. Б., д-р філософ. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Терещак С. О., д-р філософ. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Толстик С., д-р філософ. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Яшишин С. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

З політичних наук:

Андрущенко В. П., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Андронкайтене Р., д-р PhD соціальних наук (мезеджмент),
(Литва, Маріямпіль)
Бабаїна О. В., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варвар І. М., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Васильчук Є. О., д-р політ. наук, доц. (Україна, Черкаси)
Войцехівська І. Н., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Каргунов О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Кіліма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Коваленко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р філософ. наук, проф. (Польща, Ченстохова)
Лашко С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Максимов І. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остащенко М. А., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Ризарович С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Степанюк Т., д-р філософ. наук, проф. (Польща, Ченстохова)

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2018. – Вип. 129 (2). – 364 с.

Концепція збірника базується на багатоаспектовому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Локатир Н. М. Постаць Миколи Шлевкевича у історіографіі	7
Салата Г. В. Внесок Л. Д. Прокураєва (1858–1926 рр.) в архітектурний компонент проектування мостів	10
Ластовський В. В. Середні Подніпров'я в міжнародних відносинах сер. XVII ст.: іспанський слід	13
Варгатюк С. Заважкований характер другої хвилі агресії радянської Росії проти України на межі 1918–1919 років	16
Малець О. О. Зовнішньополітична діяльність УСДРП у 20–х рр. XX ст.	19
Сіницький А. Ц. Українська політична еліта та національна ідея (початок XX століття)	24
Харламов М. І., Титаренко А. В., Олейник Д. В. Державне страхування від пожег на території Луганщини у 1924–1925 роках (на матеріалах Державного архіву Луганської області)	27
Муханов В. М. Включення культурної сої у науково-дослідних установах УРСР в 20–30-х рр. XX ст.	29
Мельничук І. А., Суліменко О. Г. Оперативний наказ НКВС №00439 1937 р. та його наслідки для німецького населення Житомирщини	32
Терентьєв М. Участь связки у наданні допомоги радянським воїнам на окупованій території України в 1941–1944 рр.	36
Лук'яненко О. В. Его-документи про життя студентів Полтавського педінституту впродовж німецько-радянської війни (№4)	46
Котик Ю. В. Особливості оподаткування колгоспів в УРСР у 1945–1953 рр.	48
Каганов Ю. О. Інкоміслення молоді в УРСР 1950–1970-х рр. як виклик «ідеологічній єдності» радянського суспільства	50
Подобєд О. А. Український театр і балет у південній Західній Німеччині	55
Туранський М. О. Культурна експансія Росії в Автономній Республіці Крим наприкінці XX – на початку XXI ст.	61
Шульк С. О. Роль бібліотек у подоланні інформаційної нерівності: історичний аспект	66
Костюк Д. С. Націоналізм та провідянське суспільство: історичні витоків і проблемні аспекти	70
Ількович В. М. Основні напрями діяльності Спілки поляків України у 1991–2016 роках на прикладі Житомирської обласної організації	74
Білоус Л. І. Україномовна періодика США про роль української діаспори у поширенні інформації про Голодомор	77
Олійник О. М., Лисийцева Н. В. Історіософія індустрії гостинності в Україні: нотатки до діалектики суспільного розвитку	81
Михалевич В. В., Брагусь І. В. Історичні передумови та перспективи розвитку гомідекайну в Україні	84
Піковська Т. В. Національні програми польських політичних партій в Першій Чехословацькій республіці (1918–1938)	86
Поспелов А. С., Яговкін А. С. Ефіоло-соціалістичний конфлікт 1977–1978 років та роль в ньому великих держав	88
Чумак С. І. Функціонування Генерального штабу СРСР в роки Другої світової війни за матеріалами збірника «Русский Арми. Великая Отечественная»	92
Ботіка Т. С. Англо-французька «сердечна згода» за матеріалами російських часописів початку XX ст.	95
Агаєв Ш. Ш. Взаємозносина Росії та Сефеандів в період Шаха Сефї (Взаємні Росії і Сефеандів в період Шаха Сефї)	98
Алєєва Л. Э. Военное совещание по поводу снятия осады Иревана (Війсьова нарада з приводу зняття облоги Іревана)	100
Амьршахова С. Г. Соціально-групові розлики та норми поведінки населення города Сумгайита в семейно-бытовой сфери (Соціально-групові відмінності і норми поведінки населення міста Сумгайита в сімейно-побутовій сфері)	104
Магеррамов С. Г. О состоянии сельского хозяйства Азербайджанской ССР в 1925–1927 гг. (Про стан сільського господарства Азербайджанської РСР у 1925–1927 рр.)	107
Махаммадлі Д. Г. Особенности развития библиотечно-информационной инфраструктуры Шени-Закапальского экономического региона Азербайджанской Республики на современном этапе (Особливості розвитку бібліотечно-інформаційної інфраструктури Шени-Закапальського економічного регіону Азербайджанської Республіки на сучасному етапі)	112
Мустафаев А. Х. К Нагорно-Карабахскому и другим искусственно созданным региональным конфликтам в СССР (До Нагірно-Карабахського і інших штучно створених регіональних конфліктів в СРСР)	117
Гасинов Е. А. Сотрудничество в области культуры в азербайджано-германских отношениях (2006 год) (Співпраця в галузі культури в азербайджано-німецьких відносинах (2006 рік))	121
Набиев Б. Э. Оригинальность национального подхода геополитического становления и развития Азербайджана (Оригінальність національного підходу геополітичного становлення і розвитку Азербайджану)	123

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Гончаренко О. А. Філософія культури Богдана Назарчяньського	127
Гривінський Р. Р. Ідеал автентичності і політика вчання у філософії Чарльза Тейлора	130
Семірас В. В. Методологічний плюралізм у філософсько-правовому вчнні Богдана Кістяківського	135

11. Lähno V. I. Ukraïns'ki ostarbajtery v Treťomü Rejhu ta Radjans'komu Sojuzi (1941–1953 rr.): istoriko–antropologičnyj analiz na materialah Poltavshchyny. Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 – istorija Ukraïny; PNPU imeni V. G. Korolenka. – Poltava, 2012. – 200 s.

12. APNPU. – F. Osobovi spravy studentiv stacionaru. – Op. Vypusk 1945 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Stacionar Ukr. Viddil. – Spe. Konstantynova Oleksandra Trofymivna. – 21 ark.

13. Tam samo. – Op. Vypusk 1945 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Ros. viddil. – Spr. Buc'ka Ljubov Andriïvna. – 1 ark.

14. Tam samo. – Op. Vypusk 1944 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Stacionar. – Spe. Borysenko Kateryna Jakivna. – 3 ark.

15. Tam samo. – Op. Vypusk 1946 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Ukr. viddil. Stacionar. – Spr. Kas'jan Jevdokija Ivanivna. – 3 ark.

16. Tam samo. – Op. Vypusk 1945 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Pryrodnyčyj fakul'tet. Stacionar. – Spe. Kirlova Nadija Ivanivna. – 2 ark.

17. Akatin A. Donbasskij lager' voennoplennyh №280 v gorode Stalino 1944–1954 gg. // URL: <http://infodon.org.ua/stalino/donbasskij-lager-voennoplennykh-280-v>

18. APNPU. – F. Osobovi spravy studentiv stacionaru. – Op. Vypusk 1946 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Ukr. viddil. Stacionar №254–286. – Spr. Kosholajova Irina Kostjantynivna. – 2 ark.

19. Tam samo. – Op. Vypusk 1949 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Fizyko–matematyčnyj fakul'tet. Fizyčnyj viddil. Stacionar. – Spr. Tymoshenka Irina Danylivna. – 8 ark.

20. Tam samo. – Op. Vypusk 1945 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Pryrodnyčyj fakul'tet. Stacionar №234–253. – Spr. Kocjuba Tymofij Ivanovyč. – 16 ark.

21. Tam samo. – Op. Vypusk 1946 r. Pedagogičnyj čotyryrichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Ros. viddil. Stacionar №287–320. – Spr. Bacagala Vira Fedosii'vna. – 6 ark.

Лукьяненко О. К., Ph.D. in History, Senior lecturer in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukjanyenko.ov@gmail.com

Ego–documents on life of students of Poltava pedagogical institute during the German–Soviet war (P.4)

The article illustrates the everyday life of the students of the Poltava Pedagogical Institute during the German–Soviet war of 1941–1945. The application of the method of content analysis allowed illustrating the interpretation by students of the university of their place on the occupied territory and in post-occupation time; to identify the motivation of various strategies for the behavior of young people in extreme conditions. The paper is written within the research work «Regional dimension of the everyday culture of Ukraine of XVIII–XX centuries of the Department of Cultural Studies of PNPU.

Keywords: everyday life, students, German–Soviet war, higher pedagogical school, collaborationism, Ostarbeiter.

***

УДК 93.908

Котик Ю. В.,

кандидат історичних наук, старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет
(Україна, Вінниця), yura.kotik.70@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ КОЛГОСПІВ в УРСР у 1945–1953 рр.

Метою статті є аналіз у рамках історичного аналізу процесу оподаткування колгоспів в УРСР у 1945–1953 рр., як чинника реалізації фіскальної політики радянської влади.

В процесі дослідження були використані загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція та спеціальний метод історичного дослідження – аналіз архівних документів. У роботі проаналізовано податкову політику держави щодо відновлення та модернізації діяльності

колективних сільських господарств в УРСР на особливості їх оподаткування у 1945–1953 рр.

Ключові слова: оподаткування, УРСР, державні податки, податкова політика, колгосп, мобілізація грошей, обліковий фінансовий об'єкт, колгоспна інтенсивна, бюджет.

Проблема оподаткування колгоспів в УРСР у повоєнний період у вітчизняній науковій літературі висвітлена недостатньо. Окремі аспекти розглянуті у працях Д. Бурмістрова, П. Кучерявенка, С. Талана, С. Кульчицького. Однак, на нашу думку, обрана тема дослідження потребує подальшого вивчення.

За роки Другої світової війни сільське господарство УРСР зазнало величезних втрат. Було зруйновано близько 28 тис. сіл, 30 тис. колгоспів, майже всі машинно–тракторні станції. Багато земель опинилось у занедбаному стані, значно зменшилось поголів'я великої рогатої худоби. Через нестачу сільськогосподарської техніки селянам доводилось використовувати коней та корів, як тяглову силу. Не зважаючи на значні проблеми, фінансування сільського господарства УРСР у повоєнні роки здійснювалось за другорядним принципом. Так, протягом 1946–1950 рр. воно отримало лише 7% від загальних капіталовкладень у господарство республіки. Серйозним недоліком була висока ступінь централізації керівництва розвитком сільськогосподарської галузі, не кваліфікованість управлінських, насамперед партійних, кадрів. У 1948 році половина секретарів обкомів КП(б) У не мали вищої освіти. Селу бракувало інженерів, агрономів, технологів. Негативними явищами стали громіздке планування, безгосподарність та зменшення чисельності колгоспного селянства в Україні у перші п'ять повоєнних років на 386 тис. осіб.

Не зважаючи на об'єктивні та суб'єктивні труднощі у відновленні економіки українського села, радянська влада, відмовившись від зовнішніх інвестицій для відбудови народного господарства, головну увагу зосередила на пошуках внутрішніх джерел фінансування потреб економіки, вагомим з яких стало сільське господарство. Метод перекачування коштів з села у місто був апробований ще в 1930–х роках. Тому для його успішного використання радянське керівництво заходило швидкими темпами відновлювати функціонування колгоспів, які стали надійним інструментом мобілізації доходів українського селянства. Вже на кінець 1945 року в УРСР була налагоджена діяльність 27493 колгоспів та 784 радгоспів [1, с. 74]. Якщо для відновлення колективних господарств в УРСР на землях, що входили до її складу станом на 1939 рік, необхідні були лише організаційні та юридичні заходи, то в Західній Україні радянська держава використала метод примусової колективізації. У звіті ЦК КП(б)У на XVII з'їзді КП(б)У від 24 вересня 1952 р. підкреслювалось: «Великою перемогою нашої партійної організації є завершення колективізації сільського господарства в західних областях» [2].

Найбільші прибутки від колгоспів держава отримувала шляхом виконання ними планів хлібоздачі, які невпинно зростали, без урахування матеріально–технічних ресурсів та людських можливостей господарств, природо–кліматичний умов, що врешті призвело до страшних наслідків голоду 1946–1947 рр. Окрім того, держава отримувала надприбутки за рахунок надання МТС послуг за монополярними цінами

для сільськогосподарських товариств, виплати мізерної заробітної плати колгоспникам у вигляді трудовнів, створеним «пожицям» між низькими закупівельними та високими продажними цінами на продукцію села. За 1 кг борошна колгоспи отримували від держави 1 коп., за 1 кг м'яса – 23 копійки. Водночас ціна 1 кг борошна у роздрібній державній торгівлі становила 31 коп., а м'яса 1 крб. 50 коп.

До перелічених неподаткових надходжень до державної скарбниці, слід додати сплату колгоспами прибуткового податку. До 1937 року колгоспи сплачували сільськогосподарський податок. Але він мав значні недоліки: не враховував всі джерела доходів та не визначав у повній мірі фактичний дохід колгоспів у звітній період. Прибутковий податок забезпечував рівномірне обкладання колективних господарств, враховуючи їх сільськогосподарську спеціалізацію [3, с. 588].

У повоєнний час обкладання колгоспів прибутковим податком здійснювалось на підставі Наказу Президії Верховної Ради СРСР «Про прибутковий податок з колгоспів» від 11 серпня 1948 року та інструкції Міністерства СРСР від 25 грудня 1948 року. Прибутковий податок стягувався з сільськогосподарських господарств, риболовецьких артілей, промислово-сільськогосподарських артілей. Прибутковий податок сплачувався з доходів за попередній рік відповідно до річних звітів колгоспів після документальної перевірки фіскальними органами. Щорічно, до 1 березня правління колгоспу надсидало у відповідний фінансовий орган річний звіт за попередній рік, затверджений на загальних зборах колгоспників та ревізійною комісією. За несвоєчасне подання звіту у відповідні органи голова колгоспу та бухгалтер сплачували штраф, за надання свідомо неправдивих даних несли кримінальну відповідальність. Прибутковий податок сплачувався у декілька етапів. До 25 березня у розмірі 20% від доходів попереднього року, до 1 травня – 30% від доходів поточного року з урахування авансового платежу, до 1 жовтня 30% від доходів поточного року і станом на 1 грудня – 40% решти платежу. Несплачені суми податку могли бути списані з рахунку колгоспу за рішенням суду. За кожний день відтермінування сплати податку стягувалась пеня у розмірі 0,05%. У разі неправильного обрахування податку, правління колгоспу подавало скаргу у районний чи міський фінвідділ. Завідуючий фінансовим відділом у десятиденний термін розглядав скаргу, а потім повідомляв правління колгоспу рішення у письмовій формі [4, с. 30–31].

Джерела доходів колгоспу були рослинництво, тваринництво, підсобне господарство, доходи отримані від діяльності за межами господарства, інші грошові надходження. Доходи в натуральній формі надходили від продукції, що використовувалась на виробничі потреби господарства та колгоспників. Доходи у грошовій формі утворювались в результаті обов'язкової здачі продукції за державним планом, від продажу сільгосптоварів державі, продажу продукції на колгоспних ринках та реалізації несільськогосподарських товарів та послуг. Натуральні доходи, що йшли на внутрішньоколгоспні потреби, оподатковувались за ставкою у 6%, на потреби селян – 12%. Грошові надходження отримані за рахунок держзакупівель обкладались ставкою у 9%, а колгоспної торгівлі – 15% [там само, с. 34].

Організація роботи з оподаткування колгоспів покладалась на Міністерство фінансів УРСР та обласні фінансові відділи. Після аналізу податкової звітності колгоспів, матеріалів оперативної перевірки їх діяльності, нарахування та стягнення прибуткового податку за попередній період керівні податкові органи вказували недоліки та надавали рекомендації районним фінансовим органам та податковим інспекторам щодо оптимізації процесу оподаткування. Так, відповідно до листа Наркомату фінансів УРСР (у 1946 році Народний комісаріат фінансів перетворено на Міністерство фінансів УРСР) від 5 січня 1945 року всі обласні фінансові відділи та начальники відділів державних доходів мали надавати щоквартально до центральних органів звіт, щодо виконання платів по державним доходам від хлібозаготівлі та прибуткового податку зокрема, не лише у формі статистичних таблиць, а з пояснювальною запискою про діяльність суб'єктів господарювання [5, арх. 2].

До 15 січня поточного року всі райфінвідділи забезпечувались довідниками із заготівельними та закупівельними цінами на сільськогосподарську продукцію. Окрім того, для підвищення кваліфікації старших податкових інспекторів, податкових інспекторів та дільничних податкових інспекторів районів, на початку року, республіканські та обласні фінансові органи організовували інструктивні наради-семінари. На них розглядалися перелік документів колгоспної звітності, складання податкових звітів та методика їх перевірки для визначення оподатковуваного доходу. Одночасно службовці центральних фінансових органів відряджались у райони УРСР для проведення документальних перевірок окремо визначених колективних господарств з метою виправлення помилок та надання рекомендацій.

Головною організаційною ланкою у оподаткуванні колгоспів прибутковим податком були районні фінансові відділи (далі райфінвідділи). Для проведення цієї роботи завідуюч райфінвідділом обирали найбільш досвідченого дільничного інспектора, який під безпосереднім керівництвом старшого податкового інспектора, здійснював перевірку річних звітів колгоспів, визначав оподатковуваний дохід та нараховував податок. В районах з великою кількістю колгоспів інспектору з оподаткування колгоспів призначався помічник з наявних дільничних інспекторів. Інспектор мав досконало знати подвійний, простий та скорочений облік колективних господарств, аналізувати первинні документи з оподаткування та витрат товарів і коштів, записи в сільськогосподарській аналітичній книзі на підставі яких формувалась річний звіт. Не пізніше 15 січня райфінвідділи надсидали правлінням колгоспів платіжне оповіщення про сплату до 25 березня авансу прибуткового податку у розмірі 20% окладу попереднього року. Сума податку за рік нараховувалась після документальної перевірки річного звіту колгоспу та повідомлялась колгоспам до 15 травня [4, с. 38–40].

Однак практика досить кардинально відрізнялась від теорії. Надходження до державної скарбниці від прибуткового податку були незначними. Так, у Вінницькій області у першому кварталі 1949 року вони склали 1800 тис. крб. Для порівняння, надходження від податку з обороту становили 69656 тис. крб. [6, арх. 5–6]. За перший квартал 1947 року в УРСР план надходження

коштів від прибуткового податку склав 31950 тис. крб., а від податку з обороту – 8419000 тис. крб. [7, арк. 27]. Навіть в Державному бюджеті УРСР на 1959 рік доходи від сільського та лісового господарства разом сягали лише 1511519 тис. крб. [8, арк. 3]. Справа у тому, що прибутковий податок сплачувався за залишковим принципом. Першочерговим було питання виконання колгоспами хлібозаготівельних планів. Вони невпинно зростали, перетворюючись на не підйомний тягар. У посушливому 1946 році колгоспи України взагалі спромоглися поставити державі лише 60% запланованої сільгоспродукції. На республіканській раді нараді керівників обласних фінансових відділів 19 серпня 1948 року очільник Запорізького обласного фінвідділу звітував про виконання плану хлібозаготівлі на 84%. І лише після його виконання планувалося зосередити зусилля на стаженні прибуткового податку з колгоспів та сільгосподатку з селян [9, арк. 3]. В цілому, у четвертій п'ятирічці УРСР щорічно продавала хліба державі на 18% менше ніж у 1940 році [10, с. 11]. Окрім того, значним фінансовим тягарем для колгоспів була оплата послуг державних МТС. Так у дохідній частині Державного бюджету УРСР на 1949 рік були заплановані надходження від послуг МТС у сумі 330500 тис. крб., а від прибуткового податку з кооперативних організацій, і колгоспів зокрема, лише 222359 тис. крб. [11, арк. 3]. За таких обставин, колгоспи були перетворені на постійних боржників, які не могли виконати свої податкові зобов'язання у повному обсязі.

Отже, надходження до бюджету від оподаткування колгоспів УРСР прибутковим податком у 1945–1953 рр. були незначні та другорядні. Головними для радянської держави залишались неподаткові доходи: від хлібозаготівельних планів, оплати колгоспами послуг МТС, зниження собівартості сільгоспродукції за рахунок малої заробітної плати колгоспників, створенням «ножниць» між низькими закупівельним та високими продажними цінами сільгосптоварів.

Список використаних джерел

1. Історія Української ССР в десяти томах. За ред. Ю. Ю. Кондуфера. – Т.9. – К.: «Наукова думка», 1985. – 582 с.
2. Коваль М. В. УРСР в період відбудови і розвитку народного господарства (1945–1955) // Український історичний журнал. – 1990.
3. Кучерявенко М. П. Курс податкового права. У 6 т. Т.1. Генезис податкового регулювання. У 2 ч. Ч.2. / М. П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2002. – 791 с.
4. Справочник налоговой работы. Под редакцией Д. В. Бурмирова. – М.: Госфиниздат, 1954. – 235 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф.Р-30. – Оп.19. – Спр.41. – 137 арк.
6. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р-3666. – Оп.2 – Спр.1128. – 190 арк.
7. ЦДАВОВУ. – Ф.Р-30. – Оп.19. – Спр.96. – 119 арк.
8. Там само. – Оп.19. – Спр.162. – 157 арк.
9. Там само. – Оп.17. – Спр.127. – 23 арк.
10. Талан Е. П. Колгоспи Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1951–1958 рр.). – К.: Наукова думка, 1966. – 159 с.
11. ЦДАВОВУ. – Ф.Р-30. – Оп.19. – Спр.137. – 59 арк.

References

1. Istorija Ukrainjskoj SSR v desjati tomah. Za red. Ju. Ju. Kondufera. – T.9. – K.: «Naukova dumka», 1985. – 582 s.

2. Koval' M. V. URSR v period' vidbudovy i razvytku narodnogo gosudarstva (1945–1955) // Ukrain's'kyj istorychnyj zhurnal. – 1990.
3. Kucherjavenko M. P. Kurs podatkovogo prava. U 6 t. T.1. Genезys podatkovogo reguljuvannja. U 2 ch. Ch.2. / M. P. Kucherjavenko. – H.: Legas, 2002. – 791 s.
4. Spravochnik nalogovoj raboty. Pod redakciej D. V. Burmirova. – M.: Gosfinizdat, 1954. – 235 s.
5. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrain'ny (dali – CDAVOVU). – F.R-30. – Op.19. – Spr.41. – 137 ark.
6. Derzhavnyj arhiv Vinnyts'koj oblasti. – F.R-3666. – Op.2 – Spr.1128. – 190 ark.
7. CDAVOVU. – F.R-30. – Op.19. – Spr.96. – 119 ark.
8. Tam samo. – Op.19. – Spr.162. – 157 ark.
9. Tam samo. – Op.17. – Spr.127. – 23 ark.
10. Talan E. P. Kolgospy Ukrain's'koj RSR v period zavershennja budivnytva socializmu (1951–1958 r.). – K.: Naukova dumka, 1966. – 159 s.
11. CDAVOVU. – F.R-30. – Op.19. – Spr.137. – 59 ark.

Котик Ю. В., candidate of history, senior lecturer, Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine, Vinnytsia), yura.kotik.70@ukr.net

Features of taxation of collective farms in the USSR in 1945–1953

The purpose of the paper is to carry out a historical analysis of the taxation process of collective farms in the USSR in 1945–1953 as a factor in the successful financial policy of Soviet power.

In the process of research, general scientific methods were used: analysis and synthesis, induction and deduction, and a special method of historical research – analysis of archival documents. The paper analyzes the measures of the Soviet state regarding the renovation and establishment of collective farms in the Ukrainian SSR and the peculiarities of their taxation in 1945–1953.

Keywords: taxation, USSR, state revenues, tax policy, collective farms, tax authorities, regional financial department, tax inspector, budget.

***

УДК 329.78:316.75:323.2(477)«1950/1970»

Каганов Ю. О.,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу аспірантури і докторантури, доцент кафедри новітньої історії України, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), znuhist@gmail.com

Інакомислення молоді в УРСР 1950–1970-х рр. як виклик «ідеологічній єдності» радянського суспільства

Аналізується процес конформізму у середовищі студентської молоді на улюбленій професійно-методичній кафедрі в радянській Україні у 50–70-ві рр. XX ст. До назвального впливу залучено співробітників і доцентів КДБ до ЦК Компарції України, матеріали контролю-наглядного органу за оперативною діяльністю управління КДБ по лінії молоді і інтелігенції. Акцентована увага на умовності конформізму процесів «явної» радянської людини на емоційно-когнітивній рівності радянського суспільства. На контрольних фактах спростовується бінарний підхід до аналізу радянського суспільства «єдність» влади – бездержавності. Інакомислення молоді визначалося у ширшому вимірі і градиенті процесів – від контролюваних скарбів, колективі і окремих виступаючих до створення організацій і об'єднань альтернативного спрямування.

Ключові слова: інакомислення, молоді, студентство, КДБ, інтелігенція.

Стрижневими елементами ідеологічної матриці, що пронизувала усі сфери життя радянської системи, виступали гасла «морально-політичної єдності суспільства» і формування «явної» радянської людини. Реалізація цих постулатів вимагала постійної боротьби за уніфікацію всього освітнього, медійного, культурного простору, вихолощення національних особливостей до рівня етнографічних елементів, запобігання різноманітним проявам «антирадянщини».

Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»